

בעזהשי"ת

שיעור בספח"ק

פרי הארץ

מפי הגה"ח

רבי אברהם מרדכי אלתר שליט"א

פרשת שופטים

הדביקות ועמידה בנסיונות מתנת הבורא

'אהבת בעלי הנסיונות' כי כס בחר ה'

לקבלת הגליון בדוא"ל ולכל שאלה /
הערה על השיעורים ולענייני הפצה
ו/או לשאלות נוספות אל מו' הגה"ח
רא"מ אלתר שליט"א בחסידות ודרכי
העבודה

ניתן לשלוח לכתובת המערכת
de422144@gmail.com
או בפקס - 077-3181588

חדש! ניתן לשמוע את השיעורים
השבועיים גם בקו דברי אמת ואמונה
בשלוחה 3

ארץ ישראל - *5265 (או 02-5011430)

ארה"ב 518-329-9186

אירופה 44-3303-9004-84

בשלוחה ייעודית זו מופיעים גם שאר
שיעורי הרב שליט"א בספרי תורת המגיד,
תומר דבורה, שער היחוד והאמונה,
ושיעורים נוספים למועדים ונושאים
שונים

זכות הפצת תורה וחסידות

מוקדשת לעילוי נשמת
היקר באדם ה"ה **אודי בן אלחנן דנינו**
השם יקום דמו
שנרצח בידי בני עוולה ימ"ש
ביום המר כ"ח אב
עם עוד חמישה מאחינו בני ישראל הי"ד
בן עדן תהא מנוחתם במחיצת הרוגי מלכות, וימליצו
טוב בעדנו לישועת עם ישראל, לגאולת הפרט
והכלל בעגלא ובזמן קריב.

אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה ובשביה
המקום ירחם עליהם ויוציאם מצרה לדרווחה ומאפילה
לאורה ומושעבוד לגאולה
השתא בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן

עימוד ועיצוב:
"ואנהו"
05331.05646

תוכן הענינים

ג	ה'רצל אחת' הוא יסוד של אמונה שלא ליפול ע"י נסיונות, אלא אדרבה להתעלות
ג	אמונת האדם בה' היא גם כן מאת ה'
ד	כל עבודת ה' שלנו היא כוחו של ה' בעצמו
ז	עבודת האדם מצד עצמו היא רק להתעורר כדי להיות כלי להשפעה עליונה
ז	ע"י שמכירים כי הכל מאת ה', ניצולים מן הגאווה
ז	אין דמיון בין אחד לדעהו, גם אם מצד עבודתם הם שווים
ז	אי אפשר להשיג את טעם השינויים בין אחד לדעהו
ח	עומק דום מכון כנגד עומק תחת
ח	כל ישראל ערבים זה לזה כי הם מעורבים זה עם זה
ט	כל אחד נידון לפי ריבוי הנסיונות העוברים עליו
י	המתנסה בנסיונות גדולים, הוא שליה ה' לקדש את שמו במקומות הרחוקים
י	הנסיונות מתגברים באותם הדברים אשר בעבורם נשלח האדם
יא	אי אפשר לאדם לקדש את עצמו בשום קדושה בלי שהקב"ה יקדש אותו
יב	ע"י ההכרה בכך שהכל הוא מאת ה', יכולים להתגבר בכח גדול
יג	יש לשקול היטב, מתי יכול האדם להוסיף למעלה מכוחותיו
יג	תחלת העבודה היא ההכרה בכך שהכל תלוי בה', והאדם מצד עצמו אינו כלום
יד	הכנה לתפלה בהכרת גדלות הבורא אשר ממנו הכל
יד	האדם מצד עצמו אין לו שום שייכות אל הקדושה
טז	כל המציאות וכל חלקי עבודת ה' הם הקב"ה בעצמו
טז	אהבת ה' בלבבות הצדיקים היא מתנת ה', וזה עצמו מעוררם לאהבה יתירה
טז	הצדיק בעת אהבתו מתקשר לכל בני ישראל, כי כל אחד היה יכול לזכות לזה
יז	הצדיק מכיר בכך אשר מצד עצמו הוא ממש שוה לבולם בכל המידות
יז	עובד ה' החושב כי בכוחו עשה את כל החיל, הרי הוא ח"ו גרוע יותר מן הרשעים
יח	הלל אמר כי אם הוא מתעלה, יכולים בולם להתעלות
יח	האמונה כי כל דבר הוא מאת ה', והכל יכול להתעלות
יט	הנהגות רבינו פרי הארץ בדרך זה
יט	אני לדודי ודודי לי, לייחס את כל המעשים אל ה'

פרשת שופטים

הדביקות ועמידה בנסיגנות מתנת הבורא

ניסא. אי משום תנויי, בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין הוה, ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכו', ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא. ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה אתי מטרא, ואנן קא מצערין נפשין ומצוח קא צוחינן, ולית דמשגח בן'. רב פפא תמה למה בדורות הראשונים של האמוראים, בשנותיו של רב יהודה, שלמדו רק סדר אחד מבין הששה סדרים, ובכל זאת כאשר רק שלף רב יהודה נעל אחת כדי להתפלל על הגשמים, תיכף ומיד כבר ירדו גשמים. ואילו בדורו, שהיה דור מאוחר יותר בזמן האמוראים, אף על פי שלומדים את כל הששה סדרים, ואפילו מסכת עוקצין נלמדת בשלש עשרה ישיבות, ובכל זאת אנו צועקים וצועקים שוב לגשם ואיננו נענים. ומשני אביי לרב פפא, 'ראשונים הוה מסרי נפשיהו ע"ל קדושת ה' וכו', כדאי' שם: 'כי הא דרב אדא בר אבהה חזייה לההיא כותית [גויה] דהות לבישא כרבלתא בשוקא, סבר דבת ישראל היא קם קרעיה מינה, אגלאי

ע"ל מאמר רז"ל (סוטה מד.) באזהרת משוח מלחמה וסדרו "מי האיש אשר בנה וכו' אשר נטע וכו' אשר ארם" וכו' ואח"כ "מי האיש הירא" וכו', ואמרו רז"ל על סדר זה 'למדה תורה דרך ארץ, בתחלה יבנה בית' וכו' בסדר, שקודם כל יבנה האדם בית, ואחר כך יטע כרם, ורק לאחר מכן ישא אשה, וע"ל "הירא" וכו' ארז"ל (סע) 'הירא מעבירות שבידו'.

פתח הרב בפרשת "שופטים ושוטרים" וכו' עד "לשבתיו", והנה ע"ד מאמרם ז"ל (צרכות כ. ע"י"ט) ותמיהתם על חסידים הראשונים, באמרם דאילו 'בשני דרב יהודא כולי תנויי בסדר נזיקין הוה, ואי הוה שליף חד מסאניה אתי מטרא, ואנן תנינן י"ג מתיבתא בעוקצין' וכו', בגמרא 'אמר ליה רב פפא לאביי, מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא, ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן

אמר זאת במפורש בלשון הפסוק "ואהבת את ה' אלקיך".

'רגל אחת' הוא יסוד של אמונה שלא ליפול ע"י נסיונות, אלא אדרבה להתעלות וקודם כל מבאר רבינו את ענין 'על רגל אחת': והענין הוא, שהגר שבא להתגייר חפץ בהצדקו, שיהיה לו העמדה וקיום באחת, שיהיה לו רגל אחת חזקה ויציבה, כי ראה שיש הרבה בני אדם "עולים ויורדים בו", הם מתעלים בעבודת ה' ואחר כך נופלים, ולכך ביקש הוא שילמדו אותו את 'כל התורה כולה על רגל אחת', שהיא איזה אמונה חזקה אשר היא תהיה לו רגל ובסיס, באופן אשר לא יפול הנופל ממנה, ואדרבה יתחזק להיות מטפס ועולה. כי האמונה חזקה נקרא 'רגל' ונקרא 'אחת' כמבואר במ"א (עין לעיל פרשת חולות ופ' ויקהל), כי האמונה היא המעמידה את יסוד האדם ובה הוא התחלת העבודה, ומפני יראתו של הגר שלא ירד מטה מטה כמו שקורה לפעמים ע"י נסיונות ומאורעים, ביקש זאת, שיוכל תמיד להתקדם מבלי לסגת אחורה.

אמונת האדם בה' היא גם כן מאת ה' והשיב לו הלל לאותו גר כזאת, הנה כלל דמילתא שאין שום אפשרות התחלת אפס קצתו של

מילתא דכותית היא, שיימיה בארבע מאה זוזי וכר', ר' אדא בר אהבה מסר את נפשו למען ה' וקיום תורתו בלי שום חשבונות, ולימוד תורה מתוך מסירות נפש, הוא סוג אחר של לימוד, ואין חשיבות הדור נמדדת בכמות התורה הנלמדת, אלא באיזה איכות הם עושים זאת.

ובכדי לבאר מאמר זה, נקדים לבאר מאמר (שם 65). הגר שבא להתגייר לפני הלל על מנת שילמדו כל התורה כולה על רגל אחת, ולימדו 'מה דסני עלך לחברך לא תעביד'. וצ"ב מה היתה בקשת הגר שילמדוהו את כל התורה על רגל אחת, ואם פירוש דבריו הוא כפשוטו הרי זה דבר משונה מאד לבקש כך, שהרי בכלל אין שום חכמה ולא מקצוע בעולם שניתן ללמדו בעמידה על רגל אחת, ועל אחת כמה וכמה התורה הק' העמוקה מני ים ורחבה מני ארץ שאי אפשר ללמדה כך. עוד צ"ב למה 'מה דסני עלך, לחברך לא תעביד' הוא 'כל התורה כולה על רגל אחת'. ובאמת רש"י (שם ד"ה דעך) מבאר שהכוונה היא על הקב"ה, על פי לשון הפסוק הכתוב על הקב"ה "ריעך ורעי אביך אל תעזוב" (מש"כ, י), ועליו אמר הלל אל הגר שלא יעשה מה ששנאוי עליו. אכן עדיין צ"ב, למה אמר לו זאת בלשון של קשר בין אדם לחברו [ובלשון ארמית], ולא

ועבודתו יתברך, אם לא באמונתו אמונת אומן, פי' שמיעוט נקודת אמונתו בו יתברך, גם כן מאתו יתברך. יסוד זה ראינו בכ"מ בפרי הארץ, וכאן הוא מבואר בדרגא מאד גבוהה, וזהו שינוי תפיסה חשוב מאד, ומבט נעלה יותר על כל החיים. האדם צריך לדעת שגם נקודת ההתחלה שלו היא אך ורק מן הכח שהרבש"ע בעצמו נטע בו, גם האמונה שהאדם מאמין, שהוא בעצם כח בנפש של כל איש ישראל שהוא מאמין, הרי הוא כח שהבורא ית' נטע בתוכינו, והוא שם את האמונה בנפשינו. ואין מתנה זאת דבר הנעשה פעם אחת, שהקב"ה נותן לנו את האמונה, ואחר כך היא נהפכת להיות שלנו. אין זה כן, אלא כח האמונה ניתן בנו בכל רגע ורגע מחדש, כי ה' מחיה ומהוה כח זה כל רגע מחדש. כי הוא הנותן לו "לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע", כמאמר (ישעיהו מג, יח) "החרשים שמעו והעורים הביטו וכו', ונתתי להם לב בשר" וכו' (יחזקאל לו, כו).

ומידך נתנו לך", ע"ש בדבריו הנעימים בדרך דרוש. ולפשוטו ירצה על ב' דברים, כי ביארו המפרשים "נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה'" כו' (דברים טו, י), ומדייקי מהו אומרו "בגלל הדבר הזה", כמורה באצבע. ואמרו במשל האב הקונה לבנו קטן פירות הרבה ונתן לו, ואח"כ מבקש מאתו תן לי אחת מהם, הנה הילד חכם מבין כי אביו אינו צריך לו, כי הכל הוא בעצמו נתן לו. ואם יכעוס עליו, גם את הכל יקח מאתו. ואם ירצה, יתן לו עוד פירות כהנה וכהנה. ומה שמבקש ממנו שיתן לו, הוא רק לנסותו לדעת את אשר בלבבו, אם הוא טוב שכל ואוהב לאביו כראוי לבן חביב, ולכן מיד נותן לו ברצון גמור וחשק נמרץ לאהבת אביו. ובראות אביו דבר זה, קונה לו עוד הרבה ונותן לו, ועל זה נאמר (משלי יא, כד) "יש מפזר ונוסף עוד". אמנם הילד הסכל אינו מבין כל זאת, ולמיעוט שכלו אינו אוהב לאביו, ורעה עינו שיתן לאביו פרי אחד, ואינו רוצה ליתן לו. ואז אביו כועס עליו ולוקח הכל מאתו, ומוסיף עוד הכות אותו. היתכן, ישאלנו איש אחד, למה הכית את בנך, הלא אתה לא רצית מאתו רק פרי אחד, ועתה לקחת הכל, ומדוע הכיתו. הלא תירון קושיא זו פשוטה כביעותא בכותחא, כי לא רצה תחלה רק שבנו יתן לו מרצון לבו, אבל מה שהוא עצמו לקח מאתו בחזקה אין זה

כל עבודת ה' שלנו היא כוחו של ה' בעצמו

ויובן יותר ע"פ דברי הערבי נחל (נפס דרוש ט) על הכתוב (דס"א כט, יד) "כי ממך הכל ומידך נתנו לך", וז"ל: 'זהקשה בינה לעתים (דרוש מא) על כפל אומרו "ממך הכל

ה', מצד הנשמה חלק אלוק ממעל המאיר ביד, והוא כח היד ליטול וליתן, ומאיר במוחו ונעשה רצון ומחשבה ושכל. והרי זה דומה לילד רך וקטן בן חודש, אם נותן אביו לידו פירות, וחוזר ונוטל יד הילד ומערה הפירות ליד של עצמו, אין ליחס ליד זה לא הנתינה ולא הרצון, לזה אמר "מידך" דייקא "נתנו לך" עכ"ל.

ועד"ז כתב השפת אמת במכתבו לחודש אלול (שפת אמת לקוטיס): 'דע אהובי, כי אין שום דבר, אף ההרהור טוב ורע, בלי רצון הבורא ברוך הוא וברוך שמו. גם מה שנופל לפעמים הרהורי תשובה ומחשבה טובה לאדם, מתת אליקים הוא. ואין אדם עושה שום דבר טוב ורע מעצמו כלל וכו', שאין שום דבר טוב מן האדם, רק מהשי"ת. ואל יקשה לך, אם כן אין האדם עושה כלום. תשובה על זה, כי עיקר עבודת האדם, הרצון שבו. והאדם אשר כל מגמת רצונו לעובדו ית"ש, השי"ת מושיע לו שיעשה מצות ומעשים טובים כראוי. וכל מה שהאדם עושה, הוא כיון שהי' לו בו מעט יגיעה כחודו של מחט, ועל ידי זה עזר לו השי"ת ופותח לו כפתחו של אולם, עד שבא לידי מצוה. ועיקר הנטי' שכלב האדם, גם האדם עצמו אינו יכול להשיג מה ממנו ומה מהשי"ת. ואני אומר לך בבירור, זה שאין לך דבר אף הרהור בלי עזרת השי"ת,

כלום אחר שאין בנו הנותן, ולזה הכהו, והנמשל מובן.

ולזה אמר הכתוב "ולא ירע לבבך" כו', ר"ל עיקר הדבר שתתן ברצון, לא בעל כרחך, כגון מפני הבושת או שנתמשכן על הצדקה, כי הרי רק "בגלל הדבר הזה" שתתן ברצון לב, הוא ש"יברכך ה'", כי עיקר הדבר מה שנתן לך הרבה, ואח"כ מבקש ממך מעט, שתתן לכלים שבורים שהוא משתמש בהם הם העניים. אין זה כי אם לנסותך, אם תתן ברצון לבך. אבל הוא אין צריך לנתינה שלך, שאם רצה היה נותן בעצמו להעני. ואם תתן בעל כרחך, אין בזה טעם לשיברכך, אלו דברי המפרשים. וזהו שאמר "כי ממך הכל", התנצל לפני ה' שאנו משולים לילד החכם, שמבינים אנחנו "כי ממך הכל", ולכן אנו נותנים ברצון, ושמים על הנדבה.

והוסיף עוד לומר "ומידך נתנו לך", לומר שאין הנמשל דומה למשל הילד החכם, כי בהמשל אם אמנם אין ליחס המתנה אל הילד, לומר שנתן מתנה לאביו, כיון שמאיתו הכל. מ"מ יש ליחס אל הילד ב' דברים, אחד, מעשה הנתינה, כי אחר שהגיעו לידו הפירות מאת אביו, נתן בידו לאביו. שנית, הרצון שהיה לו בנותנו לאביו. אמנם בהנמשל לא כן הוא, כי גם היד הוא יד ה', והרצון הוא רצון

ו הדביקות ועמידה בנסיגנות מתנת הבורא | שיעור בספח"ק פרי הארץ

ובלתי ידועה (מ"ל מהשפת אמת), ונקודה זו היא רק המקום והכלי בלבד להשפעה העליונה, ובתוכו שורה האור הרוחני שנקרא 'הקב"ה עוזרו'. וזהו על דרך בקשת אלישע מן האשה האלמנה, כי ברצונו להשפיע לה שפע ולכן "כלים רקים אל תמעיטי" (מלכים שם, ג), שיהיה מקום לכל השפע. וכך גם בעבודת ה', האדם צריך להכין כלים לשפע הרוחני, וכל השפע בא בחסד ה' ממעל. האדם רק מכין כלים בלבד, שיהיה היכן להביא את השפע.

ע"י שמכירים כי הכל מאת ה', ניצולים מן הגאווה

וכתב באמרי נועם (פרי נח אית יו) וז"ל:
'**איתא בחובת הלכבות** (ע"י שער עזרת אלוקים סוף פרק ד) **בשם חכם אחד**, שאמר שיש לו הנאה שעשה קצת חטאים, כי באם לא היה חוטא כלל, היה מתיירא מעבירה אחת שהיא גרועה מהכל, והיא מדת הגאות, כי כל המתגאה כאילו עובד עבודה זרה חלילה (ע"ן סוטה ד:)', ומבאר האמרי נועם: 'יען כי לפי האמת אפילו יעשה אדם כל מעשים טובים שבעולם, אין צריך להתגאות, כי צריך לידע כי הוא רק בשר ודם, והכל מאתו יתברך, ואלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו, וכשמתגאה ודימה בנפשו כי כחו ועוצם ידו עשה לו, וברצונו ובבחירתו לבד התגבר על יצרו, הוי כופר בעיקר. ואם יודע אשר השם

וכמו שאמרו ז"ל אלמלא השי"ת עוזרו לא יכול לו, וזה כלל הרבה דברים', עכ"ל.

עבודת האדם מצד עצמו היא רק להתעורר כדי להיות כלי להשפעה עליונה **ואם אמרו רז"ל** (ברכות לג) '**הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים**', שמה נראה לכאורה כי ה'יראת שמים' אינה בידי שמים, דלא כמו שנתבאר כי עבודתנו את ה' היא מאתו ית' בעצמו. אכן באמת **לא אמרו כן**, אלא רק על **אתערותא דלתתא לבד**, בכדי **שיובל לחול עליו אתערותא דלעילא**, משום דברכתא דלעילא **לא שריא על אתר ריקנא כמאמר אלישע** (מ"ג ד, ג) "**מה יש לך בבית**" וכו', וזו אינה עבודת ה' בעצמה, כי אם איזו התעוררות מלמטה כדי להיות כלי לאתערותא דלעילא. **אבל על עבודת ה'** בעצמה אמרו חז"ל '**אלמלא הקב"ה עוזרו לא יבול לו**' (קידושין ג), **וכמאמר** (סנהדרין ט, א) '**פתחו לי כחודה של מחט ואני אפתח לכם**' וכו', כי **באתערותא דלתתא מועטת**, שאינה אלא התעוררות בלבד, מיד "**ארוכות השמים נפתחים בפרץ**" **מים רבים לא יכלו לכבות את האהבה**".

וכפי שנתבאר שבוע שעבר (פרי הארץ עקב ונשיעור שס) כי נקודת ההתחלה נמסרה בידי האדם, אבל היא נקודה קטנה מאד

והכנתם, ובכל זאת 'לאו כל אפין שוין'. אחד מתמודד מול ניסיונות מרוממים של ניצול הזמן באופן נכון ומלא, ולעומתו האחר מתמודד בקצה האחרון והשפל, בניסיונות נמוכים שלא ניתן כלל להעלות על הדעת.

אי אפשר להשיג את טעם השינויים בין אחד לרעהו

ואם תאמר 'וכי מישוא פנים יש בדבר', למה באמת לאו כל אפין שוים. מבאר רבינו שזהו מפני כמה סיבות: **[א.] הן הם הדברים שהוא מופלא ומכוסה ממך,** על זה אמרו חז"ל 'במפלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור, במה שהורשית התבונן, אין לך עסק בנסתרות' (מגילה יג.), כי אלו הם דברים השייכים לסתרי ההשגחה העליונה, הנעלים ומרוממים בתכלית משכל האדם, ו"כבשים לבושך" (ע"פ משלי כו, לו), כמו שאמרו חז"ל (מגילה טז) 'כבשים ללבושך, דברים שהן כבשוננו של עולם יהיו תחת לבושך', ואיתא בגמ' (נדרים יג.) 'בהדי כבשי דרחמנא למה לך', כי אלו הם דברים עליונים ונסתרים, "מי יודע רוח בני אדם העולאים למעלה" (ע"פ קהלת ג, כב) 'קל כנשר', "רוח האדם ובהמה היורדים למטה" (ע"פ קהלת טז) בעמקי הקליפות ר"ל.

כ"ה הוא העושה, א"כ על מה ולמה מתגאה, עכ"ל.

ואין לו לאדם ליפול ברשת היצר, ולהתגאות בכך שהוא 'מומחה לייצור כלים', והוא מעמיד את הכלים שלו להשפעה העליונה באופן הראוי ביותר. והא ראייה לכך, שהרי הוא מצליח בעבודת ה' יותר מחבריו. כי אין זה אמת כלל, לפי שגם עבודת הכנת הכלים אין בה דבר ברור כמה מזה היא עבודת האדם. שהרי בלי עזר הקב"ה אין ביכולת האדם כלל גם לייצר כלי, וזו הנקודה שהיא כן ביד האדם היא נקודה דקה בלתי נתפסת כנ"ל. ונמצא שאין לאדם שום דבר כלל, אשר בידו להתגאות בו.

אין דמיון בין אחד לרעהו, גם אם מצד עבודתם הם שוים

ומבאר רבינו כי מה שכתב אשר 'ארובות השמים נפתחים בפרץ מים רבים לא יכלו לכבות את האהבה', הוא כל חד לפום שיעורא די'ליה, כל אחד לפי השיעור שנותנים לו מן השמים, ולא כל אפין שוין. לפעמים ישנם שני בני אדם המתייגעים בצורה שוה, ובכל זאת אין תוצאותיהם שוות. ה'פתחו לי פתח כחודה של מחט' שלהם הוא שוה בשוה, ואילו ה'אני אפתח לכם' אינו באותו שיעור כלל. יש ושניהם הם באותו מצב מצד עבודתם

ח הדביקות ועמידה בניסיונות מתנת הבורא | שיעור בספח"ק פרי הארץ

עומק דום מכון כנגד עומק תחת

ונראה הביאור בדברי רבינו, כי כנגד "רוח האדם העולה למעלה", לעומת זה יש את "רוח הבהמה" שהיא הבהמיות שבאדם היורדת למטה, ו"רוח האדם" ו"רוח הבהמה" תלויים זה בזה. וכמבואר בשפת אמת (נשאית מל"ו ונכ"מ) כי 'עומק רום' ו'עומק תחת' תלויים זה בזה, ודוקא כפי ה'עומק רום' שיכולה 'רוח האדם' להתרומם, עומדת נגדה 'רוח הבהמה' ומושכת את האדם ל'עומק תחת'. וזהו המענה לאותן הנשמות המתמודדים עם נסיונות קשים ומרים עד מאד, וזה מציק וכואב להם עד עומק הנפש, כמה בחורים בוכים ממש על קשייהם בניסיונות אדירים. והתשובה אליהם היא כי "רוח האלקים העולה למעלה" הינה במשקל שווה עם "רוח הבהמה היורדת למטה", ודוקא נשמות גבוהות שביכולתם לבוא ל'עומק רום' ולמדרגות נעלות במיוחד, הם צריכים להתמודד עם 'עומק תחת' ונסיונות שבמעמקים, הנשמות הגבוהות הם אלו שעוברים תהליכים יותר נסתרים ונסיונות קשים יותר. וזהו מחמת שני סיבות עיקריות, האחת היא מחמת שהקליפות תופסות אותו חזק יותר, מפני שהוא 'נכס' שווה יותר. והשנית היא, כי רק באופן זה יש לו בחירה בין טוב ורע. שהרי נשמה גבוהה כזאת, אם רק יעמוד קצת יותר גבוה ומרומם ממקומות ונסיונות הקרובים

לשאל תחתית, לא תהיה לו בחירה כלל, אלא באופן טבעי הוא ינסוף ויתקרב להקב"ה בכל כוחו.

כל ישראל ערבים זה לזה כי הם מעורבים זה עם זה

[ב.] או אולי שנוך גרמו לו, וחטאתך מנעו הטוב ממנו, מפני היות 'כל ישראל ערבים' ומעורבים, נפש אחת ממש בשורשם. מי שרואה בחור אחר המתמודד עם ניסיון קשה, צריך לחשוב עם נפשו כי אולי חטאיו שלו גרמו לאותו בחור להתמודד עם יצר הרע קשה כל כך, ולא להביט על כך שהוא בעצמו בחור מרומם מכל זה, בחור הנחשב בין הבחורים הטובים, והשני המתמודד הוא החוטא. וטעם הדבר הוא, כי מה שנתחייבו בני ישראל ב'ערבות' זה לזה, הוא מפני שבאמת הינם 'מעורבים' זה בזה. ומקור הדברים הוא בתומר דבורה לרמ"ק (פ"א מדה ה' לשארית נחלמו) וז"ל: 'כל ישראל הם שאר בשר אלו עם אלו, מפני שהנשמות כלולות יחד, יש בזה חלק מזה ובזה חלק זה וכו', מטעם זה 'כל ישראל ערבים זה לזה' (שצעות לט). מפני שממש יש בכל אחד חלק אחד מחבירו, וכשחוטא האחד פוגם עצמו ופוגם חלק אשר לחבירו בו, נמצא מצד החלק ההוא, חבירו ערב עליו, אם כן הם שאר זה עם זה, עכ"ל.

אדם להכין עצמו למצוה זו, כי הוא ענין נכבד להיות מתפעל האדם להתהפך כרגע לשונא ממש ע"י ההסתה, לקיים "לא תחמול ולא תכסה". ומכל שכן שזה קאי על היצה"ר וסטרא אחרא שהוא המסית ומדיח, ואם נעשה האדם שונא ממש ע"י הסתה, יוכל להרוג אותו, כמ"ש אח"כ "כי הרוג תהרגנו" ע"י השנאה כנ"ל. "הרוג" הוא בפרטות מה שמסית לו, ו"תהרגנו" הוא לגמרי, שע"י נסיון אחד זוכה להתקדש בכל. ועוד "ידך תהיה כו' ויד כל העם באחרונה". פי' כמ"ש כל ישראל ערבים זה בזה. א"כ מכל שכן שמה שגובר אחד והורג היצה"ר שבו, מזכה לכל ישראל שלא יהי' עוד כח להיצה"ר באותו דבר כמו מקודם. וזה עצמו צריך להוסיף כח לכל עובד ה', במה שיודע שע"י תגבורת שלו יחליש כח היצה"ר נגד כל ישראל, כפי הכח של הנסיון, עכ"ל.

כל אחד נידון לפי ריבוי הנסיונות
העובדים עליו

[ג.] או רובי הנסיונות, שהם גם כן חלק מסתרי ההשגחה העליונה "והוא מסיבות מתהפך" (איוז לו, יב) מי נתנסה בנסיונות ומי לא. ו'אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו' (אבות ג, ד), כי יתכן אשר לפי כמות הנסיונות שאדם זה עובר, אי אפשר לדון אותו כרשע. או אולי

וכן מובא מהבעל שם טוב זיע"א (נפש"ט עה"ת כי משא ט) 'אמרו ז"ל שכל ישראל ערבים זה בזה, ורצו לומר, שהמה מעורבים זה בזה, כי כולם המה שורש אחד לכולם, ואמר ז"ל, כי לפי זה, כאשר בא על העולם איזה התעוררות לטובה מן היצר טוב מצד הקדושה, אותו התעוררות הוא בכל אחד ואחד מבני ישראל, והוא פועל בכל אחד ואחד לפי ערכו, הצדיק הוא מתעורר הרבה בעבודת ה' יתברך בקדושה גדולה ובחשקות גדול, ומי שאינו צדיק כל כך הוא מתעורר גם כן, אך בהתעוררות קטנה, גם אפילו רשע גמור, מכל מקום הוא מתעורר באיזה הרהור תשובה, הגם שהוא רק לפי שעה, מכל מקום מתעורר קצת, ויכול להיות שעל ידי התעוררות הזה יחזור בתשובה שלימה, וכן להיפוך כאשר בא איזה התעוררות מצד היצר הרע, גם כן בא לכל אחד ואחד, והרשע נכשל בו הרבה, ועושה איזה מעשה בפועל, אך הצדיק גם כן נכשל באיזה הרהור לפי שעה, עכ"ל. ועד"ז מבואר בליקוטי תורה (פ' נעלומן), וכותב אף יותר בחומרא על הצדיקים, שהרי כאשר הגוף יורד, אין הטענה בענין הירידה על הרגלים שירדו, אלא על הראש שבו נמצאת המחשבה שהיא החליטה לרדת.

ובשפת אמת (רא"ה תרמ"א) כתב, וז"ל: 'בפרשה של המסית, צריך כל

וּדְבַר זה נותן לנו אחריות גדולה, שהרי כלל ישראל הם גוף אחד גדול ונשמה אחת גדולה כמו שנתבאר לעיל, ולכן האחריות היא על כולנו. כאשר אנו רואים את המתקשים בנסיגנות הנמצאים בחוצות, יש לנו לדעת שהם 'חיילי החזית' שלנו. ולא ניתן לומר 'מה לי ולבחור פלוני החלש הנמצא בשאול תחתית', כי אנו דבר אחד, והאחריות היא על כולנו. ואדרבה, הם נשלחו לשליחות קשה יותר, ואנו צריכים שהם יצליחו בשליחות קשה זאת.

הנסיגנות מתגברים באותם הדברים אשר בעבורם נשלח האדם

וּבְדִבְרֵי זה יכולים ללמוד מן הכלל על הפרט, כי בעומק הדברים כן הוא גם אצל כל אדם בעולמו הפרטי. לאדם נראה כי באותם דברים שהוא מצליח בהם, תורה ותפלה וכדו', בזה הוא 'נעלה' ומצליח. ואילו בדברים שבהם הוא מתקשה, 'לשון הרע' וכדו', בהם הוא חלש ונמוך. אכן האמת היא ממש להיפך, כי אותם דברים שהאדם מצליח בהם מבלי להתגבר מול היצר הרע, הרי זה רק מפני שאי אפשר לתת לו להילחם בזה. אם יהיה לו מלחמה בענין זה, הרי הוא פשוט לא יצליח. ואילו באותם הדברים שהוא נאבק בהם מול היצר הרע וחילותיו, הרי בדברים אלו הוא נמצא ב'חזית'. ויש לו להבין, כי בשביל אותם הדברים שהוא נלחם ונאבק

במקום שהוא עומד, אפילו צדיק גמור לא היה יכול לעמוד באמונתו, והיה רק רע הרבה יותר ממנו.

המתנסה בנסיגנות גדולים, הוא שליח ה' לקדש את שמו במקומות הרחוקים וא"ת למה השליכו ה' מעל פניו, למקום הקליפות ונסיגנות אלו. 'כבשא דרחמנא' היא, ורצה בהתגלות אלקותו גם שם, ולקדש שמו 'ברבים' שהם הקליפות. מה שאין כן אתה, לא כן ה' אלקיך עמך, נתן לך רחמים, אהבתו ויראתו על פניך. אלו המצליחים לשבת בבית מדרש וללמוד, אין זה בגלל שהם יותר טובים מאלו המתעסקים ומתקשים בנסיגנות. אלא להיפך, מי שאין אפשרות לסמוך עליו שיצליח במאבק, לא מביאים אותו ל'שדה הקרב' (סלאנט פעלד). אותו אחד שמתעסק מול היצר הרע, בהימצאו בנסיגנות קשים ומרים, הרי זה כי עליו הקב"ה סומך, ועליו הוא כביכול מקווה שיצליח לצאת ולהתגבר. זה המתקשה מול היצר הרע, הוא נבחר להילחם ב'חזית' (פלאנט). ואלו היושבים בבית מדרש ולומדים ומנסים להתרומם ולהתעלות, הם הינם "חלק היושבים על הכלים", שאין סומכים עליהם שיוכלו להילחם בחזית, ולכן ניתנו להם נסיגנות קלים יותר.

ואם כה יאמר אם הקב"ה יאמר על אדם
 לא חפצתי בך, אזי "כל אי"י
 נביות" (ע"פ ישעי' ט, י) לא יועילו לו
 לקדש עצמו. אדם שיעשה את כל הכתוב
 בכל ספרי המוסר ובכל ספרי החסידות
 ובכל שאר ספח"ק, לא יועיל לו כל זאת
 מאומה בשביל לקדש עצמו, אם לא יחפוץ
 בו ה' ח"ו. כי קדושת האדם ניתנת לו
 במתנה מאת ה' בלבד, וכל הדרכים
 המבוארים בכל הספרים הקדושים, אינם
 אלא הדרך לזכות לפתיחת הלב ממתנת
 שמים. וכי "מה יועיל גבר עם א-ל,
 אם יצדק מה יפעל לו" (ע"פ חוץ לה, י)
 ובאיזה אופן תחול עליו קדושת ה'
 ודביקתו. וכמובן לכל אחד, שאם יהיה
 כבש שיפרישנו בעליו מכל תאוות העולם
 הזה, ויתן לו את מאכליו בצמצום רב רק
 בכדי חיותו, וישמור עיניו שלא יראה שום
 רע וטומאה, ויסגף אותו בגזיזת צמרו
 וכדו', לא יתפך הכבש להיות כבש קדוש
 עי"ז. ומזה יש להתבונן, כי לולא הכח
 הרוחני שהקב"ה נותן לנו, הרי אנו שוים
 לכבש זה.

ואם יש לאדם איזו קדושה, אין זה כי
 אם "רחמיו על כל מעשיו" (תהלים
 קמ"ה, ט), וחסד א-ל כמאמר "ולך ה'
 חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו"
 (שם, טג, יג). לכאור' כוונת רבינו היא כמו
 שמבואר בעבודת ישכר ובעוד ספח"ק, כי
 לכאורה מהו האות כ' של תיבת כמעשהו,

בהם עם מעמקי הקליפות, בעבורם ירדה
 נשמתו לעולם. כי אם בשביל לחיות בלי
 מלחמת היצר, היתה הנשמה יכולה
 להישאר למעלה, ומלאכים לא חסרים
 בשמים. ואם כן, אין כלל מקום להתאוננות
 למה צריכים לעבוד ולהיאבק כ"כ, שהרי
 בשביל זה נשלחנו לעולם. ויש לקחת
 חיזוק מזה, כי בדבר זה סומך הרבש"ע
 כביכול על האדם, שיצליח בנסיונות
 העומדים עליו ויעשה את שליחותו.

אכן יש לאדם להתבונן בעצמו, ולראות
 את הדברים שבהם אין לו מלחמת
 היצר קשה כל כך, ולקחת מהם את הכלים
 ואת הכוחות בשביל הדברים שבהם הוא
 צריך להילחם. ועל ידי זה יוכל להתגבר
 ולנצח יותר במלחמתו, כאשר הוא
 משתמש בחכמה עם הדברים הנמצאים
 ברשותו, כדי לכבוש את הדברים שעדיין
 אינם ברשותו, אשר בעבורם בא לעולם.

אי אפשר לאדם לקדש את עצמו בשום
 קדושה בלי שהקב"ה יקדש אותו
 עיקר ושורש הכל, שאין ביכולת
 האדם בעצמו לעשות שום
 מעשה וחשבון מצות ומעשים
 טובים, ולהדבק בדרכי ה' יתברך, כי
 אם על ידו יתברך הבורא מאורי
 האש, ה' הוא הבורא את כל סוגי האור
 שבעולם, וממנו באים אהבתו ויראתו
 על פניו של האדם.

יב הדביקות ועמידה בנסיונות מתנת הבורא | שיעור בספח"ק פרי הארץ

עכ"ל. וא"כ איך אומרים לו לאדם שיש לו כוחות גדולים, "להודיע לבני האדם גבורותיו", וכי איזה כח יש לו, הרי אין לו שום כח. ועוד יש לתמוה, שהרי פתגם זה הוא ממש ההיפך מן הפירוש הפשוט בכתוב, כי פירוש המילות הוא להודיע לבני האדם את גבורות ה', ולא שיודיעו להם את גבורותיהם בעצמם.

אלא שכוונה עמוקה ישנה באימרה זו, "להודיע לבני האדם גבורותיו" שאברך צריך לדעת את מעלת גדולת כוחותיו, וקושיא חדא מיתרצה בחברתה. כי אין הכוונה לבאר את גדלות וגבורת האדם, אלא ההיפך הגמור מזה, "להודיע לבני האדם גבורותיו" היינו להודיע לו את גבורות ה', אשר מזה יבין וידע את הכוחות שיש לו, כי הקב"ה בעל אלו הגבורות, נטע והכניס אותם בתוך האדם. אדם חושב שאין לו כוח, אבל אחר שיכיר ויבין כי בין כה וכה אין לו שום כח עצמי, וכל כוחותיו הינם אך ורק כח ה', הרי אם כן אין ביכולתו להגביל על מה יש לו כח ועל מה אין לו כח, הרי אין זה הכח שלו בכלל, וא"כ אין ביכולתו להגביל זאת בכלל. ויבין כי באמרו שאינו יכול ואין לו כח, הרי הוא מגביל ח"ו את כח ה' כביכול. כי מי שמבין באמת שהכל הוא מכח ה', מגיע למסקנא שאין זה שביכולתו ללמוד שעה אחת ולא שתיים וכדו', שהרי גם שעה אחת אין הוא יכול ללמוד מכח עצמו, אלא רק מכח ה',

הוי ליה למימר 'כי אתה תשלם לאיש מעשהו'. ומבארים בזה, כי האמת היא שהקב"ה עושה את הכל, ואם כן לא מגיע לאדם שכר על מעשיו. אבל ה' מחשיב זאת כאילו האדם עשה את המצוה, ולכן הוא משלם לו שכר על זה, וזהו 'כמעשהו'.

ע"י ההכרה בכך שהכל הוא מאת ה', יכולים להתגבר בכח גדול

הרה"ק ר' שלמה מקארלין אמר על הכתוב "להודיע לבני האדם גבורותיו" (מחלים קמח, יג), תגידו לאברך את כחותיו הגדולים, תגידו לבני האדם את הגבורות שלהם. עכ"ד. בסעודת ההילולא שאלנו על כך, כי לכאורה דבריו אלו סותרים את מה שמובא בהנהגותיו הנדפסות בספר שמע שלמה, שכתב: 'בעמדו בבוקר ואומר 'מודה אני' יכוון למסור גופו ונשמתו להשי"ת, וימליך אותו על כל אבר ואבר, ואחר כך יטול ידיו ויכוון שאין בו מציאות זולת חיות השם יתברך, ואם יצויר חס ושלום העדר שפעו יתברך יתבטל ממציאות, ושורש חיות שלו הוא למעלה דבוק בו. ויכלול כל בחינת חיות שיש בו, בבחינת חיות שיש בשורש נשמתו, ויחשוב שבמים יש גם כן חיותו יתברך, ואם לא, יבוטל ממציאות, וחיות זה יקשור בשורש הרומו למים טהורים המטהרים ויכוון לקשור חיותו בשורש חיות של המים', וכו',

במחשבה צלולה כראוי, על כן נתנו שינה לעיניהם ולעפעפם תנומה בכדי שיתחדשו מוחותיהם ויתחזקו עשתונותיהם בבהירות לקבלת תורה הקדושה'. וכתב על כך הרה"ק המגיד מקוזניץ, וז"ל: 'שאף גם לפי מה שאמר החסיד הנ"ל דכוונתם היה לשם שמים, מכל מקום מוכרע שלא היו אותם האנשים במדריגה גדולה, כי מי שנכון לבו בטוח בה' אינו צריך להכנה, ומתחזק בבטחונו להלך אל ה' ולעבודתו, ומן השמים ירחמו לחזק מוחו ולתת לו בהירות, אמנם מי שאינו דבוק בבוראו בדביקות כראוי, אינו בטוח בו כראוי, ומתנהג על פי דרך הטבע, ושומר מוחותיו ומחשבתו וישן בשעת שינה, וכן שאר ענינים'. עכ"ד.

תחלת העבודה היא ההכרה בכך שהכל תלוי בה', והאדם מצד עצמו אינו כלום לכן לא תכון ההכנה והתחלת העבודה לא לקים, כי אם אחרי 'סדור שבחו של מקום' היינו ההכרה בזה שהכל בא מאת השי"ת, והסתכלות זכרון מיעוט ערך עצמו ועומק שפלותו, איך האדם קרוץ מחומר גשם עבור עפר מן האדמה, אשר מצד עצמו לולא עזרת ה' עמדה לו, הרי בעיניו לא יראה ובאזניו לא ישמע ובלבו לא יבין, הן בגשמיות, הרי בצאת הנשמה מגוף האדם, אין הוא לא רואה ולא שומע,

וא"כ חלילה להגביל את כחו הבלתי מוגבל של הקב"ה לשעה בלבד.

יש לשקול היטב, מתי יכול האדם להוסיף למעלה מכוחותיו

אלא שיש להדגיש כפי שנתבאר בעבר, כל אימרה חסידית צריכה זהירות, שלא לקחתה בקיצוניות יתירה. אדם אינו יכול לומר 'אם כן אינני צריך כלל לישון' וכו', וכמובן שיש לנהוג לפי הכללים שקבע ה' בבריאה, לעשות כל מה שאדם צריך לעשות. אבל צריך לשנות את כיוון המחשבה בנושא זה, שלא יאמר האדם לעצמו 'אני אין בכוחי לעשות כך וכך', בדברים שאין הם נוגדים את הטבע האנושי, שהרי בין כה אין האדם יכול לייחס לעצמו את הכלים והכוחות.

ודבר זה תלוי מאד לפי מדרגת האדם, כמה הוא מוגבל בהגדרות הגוף, וכמה הוא יכול לסמוך על כך שהכל מאת ה'. והוא על דרך מה שכתוב בעבודת ישראל (שעשוע ד"ה ויגל), על דברי המדרש (שם"ר א יב ג) שבשעת מתן תורה בא הקב"ה ומצא את כלל ישראל ישנים, ומביא על כך את דברי הרה"ק מבארדיטשוב כי 'כוונתם היה לשם שמים, שמיום שני בסיון שהתחילו לעשות הכנה לקבלת התורה ועבדו בכל כוחם ובמחשבותם הקדושים עד שנפל עליהם ליאות ועייפות, והיו מתייראים פן לא יוכלו לקבל את התורה

יד הדביקות ועמידה בנסיגנות מתנת הבורא | שיעור בספרה"ק פרי הארץ

כן הוא גם כן להיפך לצד הטוב, כי גם בשעת עשיית המצוה והתפלה אין יכולת לעשות זאת בלעדי כח ה'. וזה הוא ענין דק מאד, להבין מה בכל זאת מתפלל הנברא, מאחר שהכל הוא כח ה'. וכבר הארכנו במ"א (פרי הארץ ויקרא הסוד) את אשר שמעתי ממקובל אחד, אשר ככל שאדם נכנס יותר למחשבות אלו, הרי הוא משביח את תפלתו מאד, יעו"ש.

האדם מצד עצמו אין לו שום שייכות אל הקדושה

וְזֶה הַחִידוּשׁ הַרִי"ם (אחרי, מכח"י השפ"ט למת) :
'האדם צריך לידע שאין לו שום שייכות מצדו להקדושה, וגם עשיות המצוות הכל על ידי מצות השי"ת, וזה נותן כח לאדם לקרב עצמו להקדושה, ולא מצד מעשיו. ואם האדם יודע זה היטב, יכול לקרב עצמו להקדושה באמת, ולא יהיה לו שום עיכוב מהסטרא אחרא. כי אם אדם יודע שמצד עצמו אינו כלום, אין שורה עליו טומאה. כמו כלי חרס שאינו מקבל טומאה רק מתוכו, והטעם כיון שאין בו חשיבות, רק ההשתמשות שבתוכו (וכן מוצא נשפת למת שלח תל"א בשם החידושי הר"מ, וכן ידוע מהגר"ח). כמו כן אם אדם מצד עצמו אינו דבר מה, אין להסטרא אחרא נגיעה אצלו. ומדה זו נקראת זאת, שאין בו רק ציווי השי"ת המהווה כל הווה, וזה נקרא זאת, שאין בעולם רק זאת. וזה

וק"ו שהוא ברוחניות, שאין לנברא מצד עצמו ראייה ושמיעה רוחנית. כי אם אֱלֹקִים עֲשֵׂה הַיּוֹם, "הנוטע אוזן ה' לא ישמע אם יוצר עין ה' לא יביט" וכו' (שם נה, ט), ואין כחו בפיו לדבר כי אם בדבר ה' כמאמר (שם נה, יז) "אדני שפתי תפתח". לאדם אין כלל את היכולת לנענע ולפתוח שפתיו.

הכנה לתפלה בהכרת גדלות הבורא אשר ממנו הכל

בפשטות נראה כי ההסתכלות בגדלות הבורא ושפלות עצמו לפני התפלה, היא כדי להבין את ריחוק הערך שבין הבורא לנברא, אשר ה' הוא כל כך גדול ומהוה ומחיה את הכל ולחכמתו ותבונתו אין חקר, ואילו הנברא מוגבל כל כך. ובהכרה זאת יכולים לגשת אל התפלה, כאשר מבינים ומשיגים קצת מי מדבר כאן אל מי. אבל לפי המבואר כאן, הרי זה הרבה יותר מכך. ההתבוננות בגדלות הבורא ושפלות עצמו היא לא רק ריחוק הערך שביניהם, אלא ההכרה בכך שבכלל אין לנברא שום כח עצמי ושום יכולת לפתוח את פיו, כנגד ה' שהוא בעל הכוחות כולם והכל ממנו. וע"ד מ"ש הרמ"ק בתומר דבורה, שהאדם יתבונן בכך שבשעת החטא הרי הוא משתמש עם הכח של ה' בעצמו לעשיית החטא, שהרי בלעדי כח ה' כלל לא היה יכול לחטוא. והנה כמו

וְזָ"ל הָרַב דְּסֵלָר בְּסוּגִיָּא זֹו: 'אם יתעמק האדם בתפלה, יבחין שהכל ממנו ית', ויבוא לידי בחינת השגה שאף הבחירה עצמה, הוא יתברך מהוה אותה ממש ברגע הבחירה, וממש כעושה את בחירתנו על ידי שפעו התמידי, ויכיר שחלקו של האדם הוא וכו', עד שכמעט אין לו לבחור. זהו בחינת "הסבות לבם אחורנית" [שאמר אליהו הנביא כי הקב"ה כביכול עשה את מה שכלל ישראל נכשלו אחר עבודה זרה, כי אין הבחירה בידם כלל]. וככל שיתעמק הצדיק בתפלה יותר, יתמעט הפירוד שבינו ובין הבורא יתברך, ויראה כי עצם בחירתו הוא נקודה דקה מאד, ובטל במעשי ה' שהם המזכים לו את הכל ממש, עד שמתפלל אל ה' יתברך על עצם הבחירה, וזהו ענין התפלה על התורה ועל התפלה ועל היראה ואהבה, עכ"ל.

אהבת ה' בלכבות הצדיקים היא מתנת ה', וזה עצמו מעוררם לאהבה יתירה

ובשעה שתוקפו מדת האהבה לאדם, אין אתו יודע עד מה, וכ"ל הוין ביתו בוו יבוזו נגדה. ואכן ידוע מכמה וכמה מעשיות, שהיו צריכים לשמור על הצדיקים, שלא יפרדו מגופם בעת דביקותם בו יתברך. כי בעצם, הרי הנפש יש ביכולתה להיפרד מן הגוף,

פירוש "בזאת יבא אהרן אל הקודש", וזה היה כל חטא נדב ואביהוא, בני אדם גדולים שהעיד משה רבינו ע"ה [ואמר לאהרן] 'שהם גדולים ממני וממך', וכתיב "בקרבתם לפני ה'" ואין זה דבר קטן, אולם לאשר "לא צוה ה'". והיינו שאף אדם גדול למאד, צריך לידע ברור שאין לו שום נגיעה להקדושה מצד עצמו. וזה שמברכין 'אשר קדשנו במצוותיו' קודם עשיית המצוה, להראות שכל התקרבות האדם להמצוה הוא על ידי ציווי השי"ת. ולכך אחר שמתו נדב ואביהוא, נאמר לו "בזאת יבא אהרן כנ"ל, עכ"ל.

כל המציאות וכל חלקי עבודת ה' הם הקב"ה בעצמו

ולא רק פתיחת השפתים היא מאת ה', אלא גם אהבתו גם יראתו הלא ה' זו, כי מי האוהב, אם לא חי ה' המתפשט בנפשו. ואת מי אוהב לה', ומה היא האהבה, הלא היא המוחצבת מעצמות אלקות, המתפשט ומתקשר ומתאחד בעולם השפ"ל ומתצמצם, כמבואר סוד הצמצומים מהאר"י הקדוש, עד שמצטמצם בעולם קטן הוא האדם (מק"ו ז' ק), ובכל מקום שהוא עומד, בתוכו ית' הוא עומד, כי 'הוא מקומו של' (סד) [עולם], סובב כל ע"מין וממלא כל ע"מין.

עז הדביקות ועמידה בנסיגות מתנת הבורא | שיעור בספח"ק פרי הארץ

וישמעו ממנו מלות הדבור האלקי, עכ"ל. כך כותב רבינו על ההרגש של מי שאוהב את ה' באמת בעת אהבתו ודביקותו, שהוא מרגיש כי זה הוא דבר ה' הנדבר בתוכו. ואהבתו "הלל זה אוד מוצל מאש" ה', אז יתלהב יותר ויותר, בקול גדול ולא יסף, לא תכיל היריעה ולא יספיקו ימים דיו, לבאר עוצם וגודל חללה של לב האוהב אמיתי ונקודתו בזה, והכל פיו בלהב השמימה, אי אפשר לבטא בתיבות ובמילים את בעירת אהבת ה', המתעוררת בלב מי שמכיר בכך שהקב"ה מאיר בו את אהבתו.

הצדיק בעת אהבתו מתקשר לכל בני ישראל, כי כל אחד היה יכול לזכות לזה ובאהבה זו ממילא יתקשר לכל באי עולם ובני אדם כיוצא בו, אחרי היות האהבה שפע ברכה עליונה, בתכלית הידיעה כי לא זכה מנפשו אליו, וא"א כלל לעשותה ולזכות בה, אבל ברצונו הקב"ה נתנה לו, ואם היה נותן מתנה זו לחברו, היה חבירו כיוצא בו, מתלהב לשמו יתברך, וא"כ במה נחשב הוא מחברו. והרי אדרבה מחמת שפלותו נתנו לו אהבה, ולא שלחו אותו למלחמה בחוצות וכנ"ל. וזהו השייכות בין 'מה דעלך שני לחברך לא תעביד' לענין לימוד כל התורה על רגל אחת, כי רגל

ורק מחמת שהקב"ה הכניס בטבעה יראה להיפרד מן הגוף ולהפסידו, לכן אין היא עושה זאת. אבל הצדיקים בעת דביקותם, 'שכל הון ביתו בוז יבוזו כנגדה', אין להם שום יראה מכך שנפשם תיפרד מגופם. וכולל קמיה כלל חשיבא, וטעם תוקף האהבה כל כך, הוא מפני אשר כי מאת ה' הוא. וכל מה שהוא מתלהב יותר, ומשיג בלבו אמיתות הענין אשר לא מנפשו היא, כי מה עשה ובמה יוכל לעשות ככה, מגודל עכירות גשמיות גופו ומחשבתו, כי גם האדם הגדול ביותר, סוף כל סוף הוא מציאות השקועה ונמצאת בגשם, ואין לו שייכות מצד עצמו עם אהבה גדולה כל כך. וככל שמבין את זאת, שכל אהבתו את ה' מתת אלקים הוא, הרי הוא אוהב יותר את ה'.

כי האדם מבין שמצד עצמו אין הוא ראוי לכך, אבל "רוח ה' דיבר בו ומלתו על לשונו" (ע"פ ע"ז כג, ט). כן מבואר בענין דברי הנבואה אשר בפי הנביא, וכמבואר בדרשות הר"ן (דלוט ט) כי 'הנביא אינו פועל בנבואה כלל מצד בחירת עצמו, לא בעניינה ולא במלותיה, אבל הוא כלי לבד אליה, כמו מראה הזכוכית שתאיר כפי השיעור שיראה בה מן השמש, ויבואהו רוח השם יתברך עם מלות מסודרות מוגבלות, לא שהנביא יעשה מלות לכוונה אשר השיג וכו', אין לו בהם בחירה כלל, אבל הוא כלי לבד, יראה בו אור הנבואה,

מתעלה באהבת ה', מתעלים כולם עמו לאלפים. מפני שבהיותו שלא במצב של אהבת ה', אלא במדות השייכים אליהם, הרי הוא והם נפש אחת, וכך גם בכל מדה ומדה שהוא מודד, הרי הוא מקושר עם אלפים ורבבות בני אדם, לכן בעלותו עולים עמו.

כאשר בוערת אהבת ה' כזו בלב האדם, והוא יודע בבחירות שזה לא הוא, אלא הרבש"ע שם את זה בו. הרי הוא מכיר ויודע שיש לכולם חלק בזה, ואז הוא באמת נותן את אהבתו הזאת לכל כלל ישראל. אדם הולך אדם ברחוב ומרגיש לפתע התעוררות, ואינו יודע למה. אכן זה הוא בגלל איזה יהודי היושב בפינה נידחת, ובווער כל כולו לה'. וכמו כן יכול להיות להיפך, אשר ע"י אדם ההולך ברחוב ונוהר לשמור על עיניו, אדם הנמצא בעסקיו ונוהר שלא לגנוב, וכל כיוצא בזה, אנשים העומדים בנסיונותיהם אשר בחוץ. הרי בזה מחזקים הם את כל כח הקדושה, ועל ידי זה פתאום מגיע לאדם אחר התעוררות לאהבת ה'.

עובד ה' החושב כי בכוחו עשה את כל החיל, הרי הוא ח"י גרוע יותר מן הרשעים ובעת כותב רבינו לשונות חריפים על מי שמייחס לעצמו את כחות הקדושה: מה שאין כן אדם המדמה

אחת זו היא האמונה החזקה שהכל מאת ה', ועי"ז הרי מתחבר האדם לכל כלל ישראל (וממנו נקיים המלצר). וזהו טעם מה שאמר האר"י ז"ל כי נכון לומר קודם התפלה 'הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך', כי זה מראה על הכרתו בכך שהכל הוא מאת ה', ואם כן כל ישראל שוים בדבר.

הצדיק מכיר בכך אשר מצד עצמו הוא ממש שזה לכולם בכל המידות

והראיה שאין זה מעצמו, שהרי באם העדר האהבה זו מהאדם הגדול, הרי הוא בכלל האדם בעיני הגשמיים, פעם במדות פעם בחרן, פעם ברחוב "כחץ יעוף יומם", מחשבות כאלו לאלפים לכל צדיק וצדיק, הרי הוא יכול למצוא את עצמו נלחם עם מחשבות ונסיונות כמו כל אדם גשמי. והנה בהיותו במדה זו, הרי הוא כאותו אדם, ובמדה זו הרי כאותו בעל תאווה. וממילא זה מביא את האדם להיות אוהב כל ישראל, אפילו לרשעי ישראל, מפני אמיתות הבנתו וידיעתו שקרובים המה, ויש לו שייכות עמהם, כלל ישראל הם כמו גוף אחד, והנה הוא כאחד האדם, ואין לו לעצמו יתרון עליהם, כי אם מה שענוהו בשערה מן השמים, אותו 'משה' שנתנו לו יותר, ולכן בהיותו

הלל אמר כי אם הוא מתעלה, יכולים כולם להתעלות

כן הלל שהיה עניו מאוד אמר (סוטה נג.) 'אם אני כאן הכל כאן', ותמחה בספח"ק איך הלל העניו אמר כן, אלא אמר שבכל מקום שמוצא את עצמו, היינו בכל המדות שהוא יכול להגיע אליהם, הרבה יש מאותו המין, והרי הוא כאחד מהם. אבל איך הגיע למעלתו, הרי זה רק ל'ה' הישועה, לכן כשעולה עולים עמו. וזהו שאמר 'אם אני' הפחות מכולם, מצליח לעלות ולהתרומם, סימן הוא שכולם יכולים לעלות ולהתרומם. כי ה' המעלה אותו משפלותו, יכול להרים את כולם. ובהתבוננות זו עצמה, אכן העלה את כולם עמו.

האמונה כי כל דבר הוא מאת ה', והכל יכול להתעלות

וזהו (פלה"ט טז, ט) "שויתי ה' לנגדי תמיד", פירוש שהוא משה את ה' אפילו בכל התנגדות המזדמן אליו, או ראה או ידע, גם ב'לנגדי' בהתנגדות, הוא משה את ה', ומאמין במאמר (נחמיה ט, י) "ואתה מחיה את כולם", שה' הוא הנותן כח ומחיה אותו וגם את הכחות המתנגדים, והם כמו מאמר (מיק"ז יט:) 'מים תחתונים בוכים גם אנן בעינן למהוי קדם מלכא', שרוצים להתעלות על פי ה' בזמן

בנפשו ש"כוחו ועוצם ידו עשה לו את כל החיל", ללמוד לשמור ולעשות ולקיים את כל התורה, הרי הוא שונא ישראל, וכמו שאין לו אלוה ממש, וכנ"ל מהאמרי נועם שבזה הרי הוא כופר בעיקר ח"ו, כי הוא מנתק את הכחות מהרבש"ע ומיחסם לעצמו. ובוודאי הוא כן, ופחות וגרוע הוא מכל "הרשעים כים נגרש", ומוסיף כח בקליפה יותר מכל הרשעים, כי הוא מכניס את כל כחות הקדושה ברע, ויורד מטה מטה, והוא "נרגן מפריד אלוף", שהוא מפריד היראה שהיא השכינה מחי החיים, באמרו כי לא מן השם הוא זה, וידו עשתה זאת. כי כלל ישראל הם אברי השכינה, וכאשר הוא מפריד את כחו מן הבורא ומיחסו לעצמו, הרי הוא מפריד ח"ו בין השכינה לקוב"ה רח"ל. אדם העומד באמירת 'לשם יחוד', ומזלזל או כועס על איזה אדם נחות דרגא העובר לידו ומפריע לו, בחשבו בלבו 'אני הוא זה היכול לייחד קוב"ה ושכינתיה, ואם כן למה אתה מפריע לי'. הרי הוא ברגע זה "נרגן מפריד אלוף", המפריד ח"ו בין קוב"ה לשכינתיה. ומאידך, אדם היודע שאין לו שום כח עצמי, גם אם אינו מצליח לייחד במחשבתו כל מיני יחודים, הרי הוא זה שיש לו מגע באמת לייחוד קוב"ה ושכינתיה'.

שיאמר שאין עצה, רק צריך לבקש מה', הוא הממשיך'. והוא כנ"ל, כי אם יש עצות, פירושו של דבר הוא שיש לאדם איזה כח עצמי, וביכולתו להתמודד עם היצר ולהתעלות בקדושה בכחות עצמו, אבל האומר אין עצה אלא צריך לבקש מה', הוא בחיבור אמיתי לבורא ובהתבטלות אמיתית.

אני לדודי ודודי לי, לייחס את כל המעשים אל ה'

ו"ף שזהו "אני לדודי ודודי לי", שאנו מייחסים כל מעשינו, את כל ה'אני', להקב"ה, ולכן 'אני לדודי', בהיותנו יודעים את האמת שהכל הוא מעשי ה'. ואילו ה' ברוב אהבתו אלינו, מקיים 'ודודי לי', ומייחס אלינו את כל מה שהוא בעצמו עושה, ומשלם לאיש כמעשהו, זהו 'ודודי לי'. וידוע כי ראשי התיבות 'אני לדודי ו'דודי לי' הוא אלול, כי אפילו שימי אלול הם 'חודש הרחמים והסליחות', ומבואר בשפת אמת (טלול מ"מ) שבחודש אלול 'צריכין לברוח ולהציל את נפשותינו', וכל אחד מוסיף ומתאמץ בעבודת ה'. אבל בכל זאת צריך לדעת, שכל זה נעשה אך ורק מהרבש"ע. נזוהו ענין מה שאמר רבינו החידושי הרי"ם זי"ע כי אלול הוא ענין 'ולא אנחנו' ו'ולא אנחנו', כי כמה שמכירים בכך אשר 'לא' אנחנו עושים את הכל, הרי אנו יותר 'לו'

אשר יחפוץ ה' ביקרם, כי השם הוי"ה הוא המעלה את הכל.

הנהגות רבינו הפרי הארץ בדרך זה

רבינו היה נוהג לגשת לפני העמוד בערב שבת, ואמר כי אינו ניגש אל העמוד עד שהוא מבין כי הוא הכי גרוע מכל החברייא. זה נשמע סיפור מופלא, אבל אחר שלומדים מאמר זה מבינים זאת, כי אף על פי שידע רבינו את אהבתו הגדולה לה', הוא התייחס לכך באופן המבואר כאן, אשר רק בגלל שהוא אינו ראוי, לכן הוא זה שזוכה לכך.

ומסופר כי בצעירותו למד רבינו אצל המגיד ממעזריטש, וראה המגיד כי הכיפה של רבינו מונחת בצד ראשו בדרך השתררות. שאל אותו המגיד 'כמה למדת', השיב רבינו 'חמש דפי גמרא'. אמר המגיד לרבינו בחריפות: 'אם בלימוד חמש דפי גמרא מונחת הכיפה בצד הראש, כמה דפים צריך ללמוד בשביל שהיא תיפול לגמרי...'. ובדבריו אלו רמז לו המגיד את היסוד הכתוב כאן, שהאדם צריך לדעת כי ה' נתן לו את היכולת לעבדו, ואז לא יבא לידי גאווה.

בעת הסתלקות הבעש"ט שאלו אותו מי יהיה הממשיך, אמר להם הבעש"ט: 'תבקשו עצה למלחמת היצר, ומי שיתן לכם עצה, הרי לא הוא הממשיך, ומי

השתלשלות הג' קווים והתפשטותם, שהאמצעי הוא מגדל הפורח באויר, המעלה התפשטות השניים שהם אהבה ויראה, והמגדל הוא הלמ"ד (עין זו"ק ס"ב 65). וזהו הצירוף א"ל.

נמצא שקודם בריאת העולמות היה הוא ושמו לבד, ואחרי שברא הכל, אעפ"כ באמיתות התבוננות אין שום דבר בעולם בלתו, והכל בתוכו והוא בתוך הכל, ומציירו ומקיימו והרי הוא כאילו הוא ושמו לבד, שהרי הוא רק למען הראות גדלו, וכל הנקרא בשמו ולכבודו אפילו כל ההתנגדות. וזהו (ר"ס יז) 'ה' קודם שחטא ה' אחר שחטא', א"ל המעלה את הכל, ומתחילה ועד סוף הכל הוא יתברך בעצמו, ומה לאדם שיבא אחר המלך, למה זה הוא כך וזה הוא כך, ואין לו לאדם כי אם לסדר שבחו יתברך לפניו, כמו סידור בעלמא וממילא תעשה הכל.

כמאמר משה רבינו ע"ה בואתחנן (דברים ג, כד) "אתה החילות להראות את עבדך", כי אפילו תחלת יראתי מפניך, מאתך אני, ואח"כ "את גדלך ואת ירך החזקה" שהם המדות ההתפשטות, והאהבה ממילא חלה עליו, והכל "ואתחנן" במתנת חנם (רש"י טז) רק ברצון המלך לבד, בלי שום כושר מעשה כלל, כמאמר (ט"ז ט"ז) "לא בצדקתך וביושר לבבך אתה בא לרשת את ארצם", וזהו ואתחנן במתנת חנם "אעברה נא ואראה" וכו'.

אנחנו. ואכן בראש השנה יחשיב ה' ברחמיו את כל המעשים האלו, כאילו אנו עשינו זאת. והשי"ת יעזור שנוכח באמת בימים אלו שהוא יתברך יתן לנו רחמים וסליחה, ויכניס בקרבינו רצון לשוב אליו ולהיות דבקים בו, ונכתב ונחתם לחיים טובים שהם החיים רוחנים, לחיות את ה' ולעבדו בלב שלם ונפש חפצה, מתוך אמונה שהכל הוא ממנו יתברך.

וענין שם הוי"ה הוא החכמה והבינה, מקום ההתבוננות לשוב אל ה', והאהבה והיראה מפניו כידוע. כי מן היראה האמיתית שהיא ה' אחרונה ושכינה, בעמדו מרעיד לזכרו היותו עומד בתוך שורש הכל, וכנסת ישראל ואדני מעון הוא לו, וקול דברי אלקים חיים יוצא מפיו ומדבר בדבריו, נבהל להשיב, ומתדבק בקול, שהוא האהבה המשפיע ומחיה את הדיבור שהוא היראה, כדרך האיש לחזור אחר אבירתו (קדושין ב) שהוא המשפיע אחר המקבל, ועל היראה האמיתית ממילא חל האהבה, ואחרי ידיעתו שאף גם זאת כח ה' הוא, "וגבוהים עליהם" אלקים חיים ומלך עולם חי החיים, עולה הוא במעלה זאת. ומשם אל האין שהיא החכמה, שהיא יו"ד קטנה שממנה נעשים כל האותיות. ומן היו"ד עולה אל אלופו של עולם שהוא אל"ף, כי צורת א היא יו"ד וי"ו דל"ת, כידוע מן אלופו של עולם

[ממילא כן] (נעיט ו) לא ה' פעל כל זאת, ועקוב הוא מכל.

וזוהו שלמדו הלל בענותנותו כל התורה כולה על רגל אחד הוא האמונה כנ"ל, ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יט). ומאמר (תהלים קלט, כא) "משנאך ה' אשנא" הוא לשונאי שמו ית', שהם המינין והאפיקורסין, אבל לא לשום בעל תאווה ועובר לתאבון, כי מי יודע מה שהיית והינך אם אתה תגיע למקומו, כידוע שאין לך דבר בעולם שיצא מגדר שבעת ימי הבנין הצריכים להתעלות, והאדם כלול מכולם וצריך להעלותם לשורשם אל ה' כידוע.

ומבואר במ"א (ע"י לעיל פר' קמ), על דרך משל היראה העליונה שהיא התחתונה שבכולם, שממנה נסתעף יראה החיצוניות, ואם היא מזדמנת לאדם, צריך להתבונן מה אני ירא, מאין נמשך לי מדה זו, הלא מיראתו יתברך, ומפני מי אני ירא, הלא מלא כל הארץ כבודו ואין שום דבר בלתו, ומה חיי הלא הוא יתברך, 'ולאן אני הולך' אליו יתברך, א"כ מה אני, ואין לו לירא כי אם מכבודו יתברך. וכשיגיע ליראת ה' יבין וישכיל, אם אמנם היראה היא פחד ה', הלא גם זה המדה נבראת מאתו ית"ש, ויש בה חיות מאתו יתברך שאי אפשר בלתו, ואם נמשך לה חיות ממקום גבוה, ממילא מצומצם בתוכה אהבה, שהרי חיות הנמשך

ומש"ל הדיוט היא בנצחוננו של בשר ודם, שהמלך מעמיד הפשוטים מחילותיו בקשרי המלחמה הכבדה, והשרים יושבים עם המלך ברחוק ומתענגים עמו, ואעפ"כ אח"כ שכבשו המלחמה, השר יושב עם המלך ומתענג (עמו) עם המלך, וכל זה אינו כי אם רצון המלך, בלי שום היותו ראוי במעשיו לכך, כי מי שיכול לעמוד בקשרי המלחמה, מעמידו, ומי ששייך לשימוש אחר, ממנהו ע"ז.

ואי משום הא, אינו ביטול השכר והעונש, חלילה לאל מרשע ושדי מעול (ע"פ חז"ל), אבל הכל במשפט, שהרי הכל הוא שמוותו יתברך, ומי יודע בכל אלה רק למען דעת את ה' ולעבדהו, מודעת זאת שאין לכ"א רק לעבדו ית' באופן שהוא, שהרי לכך נברא ובכך נברא, ומה לו עוד, ובזה יהיו כל ישראל כולם אהובים לו, שהרי כל אחד הוא שמו יתברך באופן רצונו כמאמר (ר"ה פ"ב). כל מעשה בראשית לדעתן נבראו, [ו]פירש"י ז"ל ששאלו מכל אחד אם רצונו בבריאה, והענין לבאר הוא עמוק ומובא בספרים.

כ"ל דמלתא מי שעובד את ה' על דרך זה, אוהב לכולם, ומעלה את כל השייכים בערכו, ובהיפוך, מי ששונא אפילו לרשעים, ממילא משמע כי בצדקתו ובחזקתו ויגבה לבו, ואם הוא הצדיק

וזהו "שופטים ושוטרים תתן לך", פירוש לך בעצמך, שהיא עבודתו יתברך, תהיה ע"ד שופטים, שהוא דברים שבין אדם לחבירו, כמאמר מה דעלך סני לחברך וכו', מפני שהכל מאתו יתברך, וזהו "אשר ה' אלהיך נותן לך לשבטיך", לכן ואהבת לרעך כמוך.

אן יאמר "שופטים" שהוא המקום הבינה והתשובה, כי המשפט לשפוט הוא ע"י הבינה, "שוטרים" הוא היראה, פירוש להבין שהיראה היא ג"כ נבראת מאתו יתברך, וחיים יש בה "ובחרת בחיים", וזהו "אשר ה' אלהיך נותן" וכו', כידוע שמשם היא מוצא ההשתנות וההתפשטות לכל גבולי ישראל. ובכדי להבין המאמר, ידוע שיש באדם ג"כ משוח מלחמת היצר, והיראה נקרא בית שהיא דרתא, כמאמר חז"ל (סנה' לז:). חבל על מאן דלית ליה דרתא וכו'. והאהבה נקרא כרם, שהוא עץ החיים אילנא דחיי. ואיש הנקרא יחוד שניהם, שנקראת ירתא ה' הם שני מדות. וזהו למדה תורה דרך ארץ וכו', "ויספו השוטרים לדבר" וכו'. 'הירא מעבירות שבידו' ישוב לביתו, שהיא נקודה בהיכלי, שהוא מקום עלייתם בשרשם, ודו"ק.

ומתקשר בדבר היא האהבה, וממילא מתלהב עליו אהבתו יתברך, וחוט של חסד משוך עליו בשפע ברכה, ומשם אל מוצא המים אשר לא יכזבו לעולם.

וזהו דבריהם דבשני דרב יהודא כולהו תנאי בניזיקין הוה, שהיא העבודה 'מה דעלך סני לחברך לא תעביד', דברים שבין אדם לחבירו "ואהבת לרעך כמוך", ואמרם 'וכי הוה שליף חד מסאני', פירוש שאם פשט גשם אחד משבעת ימי הבנין ע"ד "של נעלך" וכו', כלומר שאם היה מקשר עצמו במדת היראה אליו יתברך, 'הוי אתי מטרא' פירוש המשכה ושפע חיות שמחיה היראה, היא מדת האהבה שהיא שפע ברכה "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה".

ואמרן הטעם מפני ש'אינהו הוי מסרי נפשיהו על קדושת השם', כידוע (וזה"ק ח"ג דס.). מענין נפילת אפיים, שהיא ירידה צורך עליה, לברר ניצוצות הקדושה מתוך הקליפה ולהעלותם בעלייתו, הוא נקרא מסירת נפש על קידוש השם, לכן אחרי שאינם חוששים על עצמן כלל, רק על שמו ית', כי הכל הוא ושמו לבד, ואין סוף המתפשט ומיוחד לכולם, הוא המעלה אותם בעצמו, ובכבודו מתראה עליהם וה' כברק יצא, ואתי מטרא.

